

Дьолог Ольга Станіславівна

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,

Харків, Україна

АНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА АДАПТАЦІЇ

***Анотація.** У даній статті досліджуються проблеми запозичень у сучасній українській лексиці. Визначається роль англіцизмів у сучасній українській економічній термінології. Простежуються процеси виникнення та подальшого їхнього використання.*

***Ключові слова:** інновація, термінологія, запозичення, економічна термінологія, англіцизм, адаптація.*

Doloh Olga

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,

Kharkiv, Ukraine

ANGLICISMS IN THE MODERN UKRAINIAN ECONOMIC
TERMINOLOGY: SPECIFIC OF USING AND ADAPTATION

***Abstract.** In this article the problems of borrowing are probed in the modern Ukrainian terminology vocabulary. The role of Anglicisms is determined in modern Ukrainian economic terminology. The processes of included in the language of foreign vocabulary and feature of its use are examined.*

***Key words:** innovations, terminology, borrowing, economic vocabulary, Anglicism, adaptation.*

Розвиток новітньої української термінології тісно пов'язаний із характером сучасної науки. Приблизно з середини ХХ століття темпи її розвитку такі, що кількість опублікованих у наукових виданнях світу статей, наприклад, подвоюється кожні 12-15 років. Це означає, що для опрацювання нових публікацій навіть у вузькій галузі необхідні доведені до автоматизму навички

перекодування наукової інформації зі світових мов, зокрема англійської, на українську.

На відміну від художнього стилю, у науці на перше місце виходить не форма повідомлення, а його зміст. Тому мова сучасної науки все більше виявляє тенденцію до творення універсальних форм вираження. У лексичному складі наукових праць, написаних європейськими мовами, є чимало спільних лексем. Така тенденція вступає в суперечність із психологічними засадами сприйняття інформації і породження нової. Практика доводить, що найкраще людина сприймає інформацію і творить нові знання засобами рідної мови. Звідси і сучасні проблеми використання в науковому стилі тих мовних засобів української мови, які зберігають національну своєрідність мови і водночас є важливими текстотворчими одиницями сучасного наукового тексту.

Іншомовна термінологічна лексика є незамінним засобом лаконічного і точного передавання інформації у текстах, що призначені для вузьких спеціалістів, але може виявитись нездоланною перешкодою для розуміння науково-популярного тексту непідготовленим читачем.

За умов запозичення ідей, теорій і понять зарубіжної науки вибір варіанту перекладу термінів – ключових слів тексту, основних понять наукового дослідження – також стає ключовою подією. Питання перекладу термінології, а також питання, що стосуються причин і наслідків запозичень термінів, складають актуальну проблему дослідження метамови сучасної науки.

Активізація ділових, наукових, економічних, культурних зв'язків, розквіт зарубіжного туризму на початку ХХІ століття спричинили інтенсифікацію спілкування з носіями іноземних мов.

Дослідження проблеми виникнення та використання термінологічного запозичення представило всю складність процесу і, зокрема, виявило два джерела складання терміносистеми:

- 1) запозичення готових термінів;
- 2) утворення нових термінів із лексичного матеріалу власної мови.

Ці два шляхи властиві для поповнення словника в цілому, але особливо чітко вони виявляються у поповненні термінології, де, по-перше, значною є роль запозиченої лексики, по-друге, чіткіше проявляються процеси термінотворення, оскільки вони носять більш системний і цілеспрямований характер.

У лінгвістичній літературі існують різні точки зору на питання щодо причин мовних змін. Одні науковці перебільшують роль екстралінгвістичних чинників, вважаючи, що всі зміни в мові обумовлені лише ними (і в першу чергу – умовами існування того суспільства, у якому існує мова). Інші науковці повністю заперечують вплив зовнішніх факторів, вважаючи, що будь-які зміни мови спричинені виключно внутрішніми причинами. Переважна більшість сучасних мовознавців за основу бере тезу про двобічну залежність еволюції мови від зовнішніх і внутрішніх чинників. При цьому береться до уваги, що повний опис мовної системи неможливий без урахування взаємодії екстралінгвістичних та інтралінгвістичних причин.

Запозичення з інших мов – природній процес, притаманний кожній розвиненій національній літературній мові, а, відповідно, й мові науки, оскільки процес формування мови науки відбувається у прямій залежності від загальних процесів розвитку національної мови.

Економічними термінами звичайно називають слова та словосполучення, що функціонують в економічній сфері і утворюють поняття економіки як науки. Сучасне життя вимагає певної обізнаності кожної пересічної людини в окремих економічних категоріях. Ось чому економічна термінологія може розглядатися (і розглядається) у сучасній лінгвістиці не тільки як маркована мова, але і як складова загальної української лексики.

Українська мова, як і будь-яка інша мова світу, поступово розвивається. Розвивається при цьому і наукова лексика. На сьогодні в сучасній українській мові спостерігається збільшення кількості економічних термінів та розширення семантики вже відомих загальноновживаних термінів.

Аналіз складу української економічної термінології з точки зору її походження, здійснений мовознавцями, може бути представлений таким чином:

- 19% фінансово-економічної термінології становлять власне українські слова (наприклад, *борг, боржник, вартість, взаємозалік*);

- 8% – це слова-гібриди, тобто такі, що складаються з двох коренів, один із яких є власне українським, інший – запозиченим (наприклад, *векселедавець, векселетримач, жиронаказ, жиророзрахунок*);

- 73% становить лексика, запозичена з різних мов світу (наприклад, *дисконт, аудит, менеджмент, емісія*). [1, с. 116]

Отже, незважаючи на широкі внутрішні можливості номінації, якими оперує кожна мова, запозичення більш розповсюджене, ніж словотвірні процеси. Це пояснюється тим, що переробити за своїм зразком і у такий спосіб засвоїти вже готову до вживання назву набагато простіше і зручніше, ніж протиставити їй власну назву того ж самого явища на підставі виділення в цьому явищі певної характерної ознаки.

Разом із зростанням кількості лексичних запозичень збільшується і науковий інтерес до їхнього вивчення. Мовознавці починають досліджувати процеси входження в мову іноземної лексики та особливості її вживання. Поступово накопичується спостереження над запозиченнями, збирається матеріал, що стосується взаємодії різних мов. Виникає складний комплекс питань, що стосуються проблеми запозичення. Особливої уваги набувають питання про визначення запозичень, про причини запозичень, про процес засвоєння чужих слів, про класифікацію запозичень тощо.

Варто зазначити, що в лінгвістичній літературі відзначається незначна відміна запозичення термінів від запозичення слів загального вживання. Разом із цим досвід переконує, що більшість запозичень належить до термінології, тому практично все, що зазначається про запозиченні взагалі, справедливо і для термінів.

Причинами запозичення термінів є не тільки потреба у визначенні нових понять, але й необхідність уточнення та покращення мовної техніки (тобто –

причини власне лінгвістичного плану). До мовних причин запозичень відносять тенденцію до усунення полісемії власного слова, спрощення його смислової структури, потреби у лаконічнішому і точнішому найменуванні явища об'єктивної дійсності, що до цього передавалось описово, та необхідності уточнити відповідне поняття.

Процес об'єктивного поповнення лексичного складу української мови запозиченнями в сучасний період відбувається надзвичайно швидко та інтенсивно, так що нові реалії приходять до нашої дійсності вже з існуючими англо-американськими назвами, закріпленими за ними в англійській мові, не встигаючи отримати найменування на національній українській основі. Таким чином, українська мова за умови нагальної номінативної потреби та відсутності адекватного часу запропонувати власну назву для новітніх явищ, процесів, предметів змушена запозичувати, засвоювати та вводити у свою лексичну систему іншомовні назви, які прийшли з англійської мови.

У сучасному українському мовознавстві особливого значення набуває питання про запозичення у галузі наукової лексики та їх функціонування в українській мові. Це пов'язано з тим, що запозичення з англійської мови, охоплюючи практично всі мови, у тому числі, більшою або меншою мірою, усі слов'янські мови, приводять до інтернаціоналізації наукової термінології. Водночас, термінологія таких достатньо нових наукових напрямків, як менеджмент, інформатика, когнітивістика тощо, запозичується суміжними науками, у такий спосіб відбувається універсалізація наукової термінології – перетворення її в міждисциплінарну або загальнонаукову.

За умов сучасного, прискореного, різноманітного життя створення зручних та динамічних інформаційних технологій в українському мовленні з'являється велика кількість термінів, що стосуються різних галузей науки і техніки (наприклад, економічні і фінансові терміни: *бартер, брокер, ваучер, лізинг, дилер, корнер, лобі, менеджмент, аудит, кредит, маркетинг*). Багато із цих слів використовуються у мовленні не тільки як терміни, але і як

загальноживані слова, оскільки коло їхніх користувачів поступово розширюється.

Виникнення і розвиток комп'ютерів, комп'ютерних технологій та Інтернету здійснило вплив практично на всі сфери людської діяльності. Мова також не лишається осторонь. З'явилися нові слова: *нетбук, ноутбук, спам, дисплей, файл, інтерфейс, ай-пад, памкомп'ютери, принтер, гейм, геймер, тег, тригер, скайп, логін* тощо, які в силу своєї надзвичайної поширеності використовуються не тільки в галузі комп'ютерних технологій, але і в інших терміносистемах (у тому числі – і економічній), і навіть у загальноживаній лексиці сучасної української мови. Крім того, у сучасну українську мову разом із новими словами приходять велика кількість скорочень. Звичайно їх поділяють на дві групи:

1) скорочення, для яких в українській мові є однозначні відповідники: *AFM (atomic force microscope) – АСМ (атомний силовий мікроскоп)*;

2) скорочення, у яких в українській мові немає еквіваленту, і тому в мові використовують описовий метод для перекладу цих скорочень: *ISP (Internet Service Provider) – Інтернет-провайдер, IP Address (Internet Protocol Address) – спеціальна адреса у комп'ютерній мережі, побудована за протоколом IP*.

Слід зауважити, що друга група домінує за кількістю. Скорочення іншомовного походження постійно поповнюють і власне наукову термінологію, і лексику загального вжитку.

У мовознавстві в межах запозичень спеціально розрізняють іншомовні та запозичені слова. Під терміном *іншомовні слова* розуміються слова з іноземних мов, що не засвоєні повністю мовою, яка їх запозичила, що усвідомлюються мовцям як чужорідні та зберігають ознаки свого походження. Це виявляється у їхній формі та в семантиці (більший чи менший ступінь незасвоєності мовою, у яку вони ввійшли; можливість збереження вихідної графіки на письмі; наявність незвичних звукосполучень; невідмінюваність частини іншомовних слів, яка, проте, може поступово втрачатися). Наприклад, *e-mail, він-персона, лобі, IP-технології* тощо. Ступінь засвоєння іншомовних слів може бути різним.

Іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила, вважають запозиченими словами; вони не сприймаються мовцями-реципієнтами як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення (наприклад, англіцизми у сучасній економічній термінології: *кредит, бартер, менеджер, ваучер* тощо). Такі терміни активно вступають у словотворчі процеси (наприклад, *кредит – кредитний, кредитувати, кредитований*).

Слід, однак, відзначити, що в українській мові, як і в інших мовах світу, при запозиченні іншомовних слів відбувається безперервний процес їх засвоєння, через що нерідко дуже важко провести чітку межу між ними й запозиченими словами. Отже, ця відмежованість є в деяких випадках суб'єктивною і віднесеність таких слів або до іншомовних, або до запозичених залежить від численних позамовних чинників.

Багато англійських слів із широкою семантикою не мають повної відповідності з українськими словами. Двомовні словники звичайно дають ряд часткових варіативних відповідностей, кожне з яких покриває лише одне із значень іншомовного слова. Проте навіть усі словникові відповідності у їхній сукупності не охоплюють повністю широкої семантики іншомовного слова.

Дослідники, вивчаючи сучасні процеси мовного запозичення, визначають такі умови для входження слова у систему мови-реципієнта:

1) графічно-фонетичне передавання іншомовного слова засобами мови-реципієнта;

2) співвіднесення його з певними граматичними класами і категоріями;

3) семантична самостійність слова, відсутність у нього дублетних синонімічних відношень зі словами, що існують у мові-реципієнті. [2, с. 95]

Сама запозичена з англійської мови лексика (і термінологічна, і загальноживана) структурно неоднорідна. Звичайно її поділяють на такі групи:

1) слова, що структурно співпадають з англійськими прототипами, тобто слова, змінені графічно і передані відповідними фонемними засобами мови-реципієнта (наприклад, *менеджмент* – від англ.

management, маркетинг – від англ. *marketing*, *інжиніринг* – від англ. *engineering*, *офшор* – від англ. *off shore* тощо);

2) слова, морфологічно оформлені засобами мови-реципієнта (наприклад, *маркетинговий, дилерський, офшорний* тощо);

3) слова з частковою морфологічною субституцією; при цьому частіше субституція відноситься до другого елемента складного слова (наприклад, *інвалюта – іноземна валюта, суборенда, доларизація, фритредерство* тощо). [3, с. 232]

Мова функціонує і розвивається на базі власних, притаманних лише їй закономірностей. До таких закономірностей належать стійкість та одночасно рухливість, мобільність лексичного складу мови. Існує декілька основних причин запозичення слів іншомовного походження. Серед основних можемо назвати такі:

- 1) необхідність номінації нових предметів і явищ;
- 2) прагнення до термінологічності у мові;
- 3) тенденції до економії у мові, намагання замінити багатослівні описові вирази одним влучним словом.

Конкретизуючи проблему впливу зовнішніх соціально-економічних, політичних тощо зв'язків суспільства на процес лексичного запозичення, можна стверджувати, що найтипівішою формою такого впливу є запозичення назви разом із запозиченням поняттям. Семантика таких лексем пов'язана з амбівалентними процесами в сучасній українській мові – спеціалізації лексики і внутрішньо системними перерозподілами. Слова, запозичені у такий спосіб, представляють у кожній мові (у тому числі – і українській) численну групу.

На межі XX - XXI ст. активізувалися українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень в українській мові у різних сферах діяльності. Не оминув цей процес і сучасну українську термінологію (у тому числі – економічну).

Проте слід зазначити, це питання стосується не тільки української лексики. У даному випадку українська сучасна економічна термінологія

продовжує термінологічні традиції сучасних західноєвропейських мов щодо використання у своєму складі інтернаціональної лексики. Термінологія завжди прагнула до інтернаціоналізації. І це спричинило ситуацію, за якої сучасна українська економічна термінологія має велику кількість запозичень (наприклад, *дисконт, аудит, менеджмент, емісія, мінімум, макроекономіка, макроструктура, синдикат, офшор, рабат, рента, санація, трансферт, реверс, суборенда* тощо). Наявність таких запозичень викликана не тільки тенденцією до інтернаціоналізації сучасної української економічної термінології. Не можна не зазначити й інші (екстралінгвістичні) причини: наукові, економічні, політичні та культурні зв'язки між різними країнами світу, а значить – і між мовами. [4, с. 88]

Економіка займає особливе місце серед інших суспільних наук, оскільки більше від інших пов'язана з життям народу. Звідси – тісний зв'язок економічної термінології із лексичною та стилістичною системами сучасної української літературної мови. Отже, розгляд економічної термінології як з історичної, так і з сучасної точки зору підтверджує думку, що вона постійно еволюціонує і розширює свій функціональний статус. Характер змін в економічній термінології має прогресивну спрямованість, тобто є виявом тенденції до подальшого формування мови економіки.

Терміни-англіцизми мають певні зовнішні ознаки, оскільки у переважній більшості випадків зберігають фонетичні, морфологічні (а іноді навіть і графічні) риси мови-джерела. Серед основних характерних ознак термінів, запозичених з англійської мови, можемо назвати такі:

1) наявність звукосполучення *дж* (наприклад, *бюджет, леверидж, менеджмент* тощо);

2) наявність звукосполучень *ай, ей* (наприклад, *інсайд, дизайн, аутрайт, сейф, і-мейл* тощо);

3) наявність суфіксу *-инг (-інг)* (наприклад, *фіксинг, кліринг, лістинг, маркетинг, блюмінг* тощо).

Основна причина іншомовних запозичень полягає, передусім, у суперечностях між вимогами точності терміна, з одного боку, й практичної лаконічності, – з другого. Проте, існує велика кількість випадків, коли термін запозичується для позначення старого поняття, для якого в українській мові вже існує термін або описовий зворот. Таким чином, у мові співіснують різні за походженням номінативні одиниці, які позначають те саме явище, тобто синонімічні пари. Вони бувають двох типів:

а) англомовне запозичення – однокомпонентний український еквівалент: *дайджест* – огляд; *дилер* – посередник, представник; *дисконт* – знижка; *консалтинг* – консультування; *менеджер* – керівник; *офшорний* – іноземний;

б) англомовне запозичення – багатокомпонентний український еквівалент: *траст* – довірче товариство; *форс-мажор* – непередбачені обставини; *ріелтер* – агент з продажу нерухомості. [5, с. 25]

За спостереженнями, англіцизми використовують частіше, ніж їхні українські відповідники. Важливу роль у використанні англіцизмів, що належать до першої групи, відіграють соціально-психологічні причини: мовці часто надають перевагу іншомовним словам, як більш престижним, модним. У другій групі вища частотність англіцизмів порівняно з українськими відповідниками пояснюється прагненням мовців до економії мовних засобів (запозичення значно компактніші). [2, с. 93]

Взагалі, синонімія – не характерне явище для термінології. Основною ознакою терміна є чіткість його значення. А синоніми у більшості випадків мають певні стилістичні або лексичні нюанси. Проте і в загальноживаній українській лексиці трапляються абсолютні синоніми, які відрізняються джерелом походження. Мова йде про одночасне використання запозиченого слова і питомого українського (наприклад, *аплодисменти* – *оплески*, *екзамен* – *іспит*, *лінгвістика* – *мовознавство* тощо). Трапляються такі абсолютні синоніми і в термінології, коли одночасно використовуються термін-інтернаціоналізм і власне українське слово (наприклад, *аукціон* – *торги*).

Таким чином, можна зазначити, що окремі поняття новітньої економічної термінології функціонують в українській мові у двох варіантах:

1) слова-інтернаціоналізми та їхні власне українські еквіваленти (наприклад, в економічних текстах і документах можна одночасно зустріти вживання слів *дилер* (від англ. *dealer*) і *посередник*, *дефолт* (від англ. *default*) і *невиконання грошових зобов'язань*, *дисконт* (від англ. *discount*) і *знижка*, *траст* (від англ. *trust*) і *довірче товариство*);

2) переважна більшість англomовних економічних термінів не мають чіткого відповідника в українській мові і тому подаються у словниках у вигляді транслітерації з оригіналу з подальшим їхнім тлумаченням (наприклад, *кредит*, *бартер*, *менеджер*, *ваучер* тощо).

Часто складні економічні терміни в українській мові можуть мати або дослівний переклад з оригіналу (*chain of command* – *ланцюг інстанцій*, *span of control* – *норма некерованості* тощо) або перекладатися описово. Це в основному стосується тих понять і реалій, які тільки зараз починають з'являтися в українському соціумі. До них належать сучасні форми торгівлі: *one-stop environment* (торговельне містечко, де можна купити будь-які товари), атрибути ведення бізнесу та ділового спілкування: *short-list* (остаточний список кандидатів для співбесіди під час прийому на роботу), *dress code* (правила, що передбачають носити певний одяг на роботі) тощо.

Деякі з сучасних американських бізнесових реалій, що вже стабільно зайняли своє місце в діловому англійському лексиконі, не знайшли відображення у двомовних англо-українських фахових словниках. Це стосується таких широко відомих у бізнесі понять, як *job objective* (професія і сфера діяльності), *petty cash* (невелика сума готівкою для дрібних покупок), *status symbols* (ознаки службового становища) тощо.

Найбільш продуктивною з погляду запозичень є група лексики, що обслуговує сфери економічної діяльності (зокрема, бухгалтерський облік, банківська справа, маркетингова діяльність та ін.), а також найбільш некерованою, оскільки мовознавча наука не встигає дати аналіз новим

термінам-словам, що потрапили до мови, що призводить до калькування та варваризації мови, до запозичення термінів, які вже мають свою історію в українській мові (*бренд-менеджер* – спеціаліст певної торгової марки; *топ-менеджер* – головний менеджер, *екаунт-менеджер* – бухгалтер-менеджер тощо). Тенденція до утворення таких «штучних» термінів-назв пов'язана з модою та естетичними смаками людей, що користуються даною групою лексики, бо засоби масової інформації, комп'ютерні технології користуються цими термінами, не розраховуючи на високу мовну культуру споживачів (більшість бізнесменів – це люди віком від 25 до 40). Більш престижно (незнайомо) звучить *мерчандайзер*, ніж *спеціаліст з продажу*; *екаунтент*, ніж *бухгалтер* (до речі, тез запозичена лексема, але набагато раніше); *хед-хантер*, ніж *кадровик* тощо. До цієї ж категорії слів належать такі: *супервайзер*, *франчайзер*, *ритейлор*, *ріелтор*, *рекрутер*, *креативний директор*, *андеррайтер*, *коучер*, *PP-менеджер* (Public Relation manager), *конвент-менеджер*, *лід-менеджер*, *солід-менеджер*, *копірайтер*. З іншого боку, залучення цих слів до словникового складу забезпечує «мінімізацію» мовного потоку, що спричинено збільшенням вартості кожного слова у засобах масової інформації. До цієї ж семантичної групи можна віднести і таке слово як *gate keeper*, що часто вживається замість слів *сторож*, *охоронець*, *вартовий* і графічно передається англійською мовою. Судячи з першого слова *gate* (з англ. *ворота*), йдеться не про велику фірму, а про мега-фірму, що зачиняється не дверима, а щонайменше воротами, отже через деякий час це слово може отримати українську оболонку і зайняти належне місце в нашій мові. (До речі, така доля спіткала слово *хейдж* (*hedge*), яке й досі зустрічається у пресі як в англійському, так і в українському написанні).

У сьогоденні дослідження запозиченої лексики слід враховувати тенденцію до створення міжнародної термінології, єдиних найменувань понять, явищ сучасної науки, виробництва, що також сприяє закріпленню іншомовної лексики, котра отримала інтернаціональний характер. Цей факт дає підстави вважати, що засвоєння іншомовних елементів є необхідним і обов'язковим для

розвитку української мови процесом. Саме тому проблема засвоєння іншомовної лексики в українському мовленні залишається важливою та актуальною і має достатньо матеріалу для дослідження та вивчення, оскільки мова – явище динамічне, яке постійно розвивається.

Економіка займає особливе місце серед інших суспільних наук, оскільки більше від інших пов'язана з життям народу. Звідси – тісний зв'язок економічної термінології із лексичною та стилістичною системами сучасної української літературної мови. Отже, розгляд економічної термінології як з історичної, так і з сучасної точки зору підтверджує думку, що вона постійно еволюціонує і розширює свій функціональний статус. Характер змін в економічній термінології має прогресивну спрямованість, тобто є виявом тенденції до подальшого формування мови економіки.

Таким чином, на сучасному етапі українська економічна термінологія як частина загальноукраїнської терміносистеми відповідає вимогам міжнародних стандартів та світової наукової традиції. А бурхливий розвиток економічного життя світу та нашої країни зумовив не тільки актуальність вивчення економічних дисциплін у навчальних закладах, але й інтерес до проблем економіки на мовному рівні.

Список використаних джерел

1. Белоусова В. Проблема кодифікації англо-американських запозичень на –ing (на матеріалі віддієслівних іменників) / Українська термінологія і сучасність: Зб.наук.праць. Київ, 2009. С. 116-119.
2. Акуленко В.В. Українська мова в європейському контексті (проблеми розвитку мовленнєвої комунікації). Мовознавство. 2011. № 2. С. 91-97.
3. Кислюк Л.П. Нові англійські запозичення і термінологія / Українська термінологія. Львів, 2006. С. 229 - 236.
4. Голдованський Я.А. Лексичні англіцизми як етимологічна група в системі мови-реципієнта. Мовознавство. 2007. № 2. С. 86-90.
5. Карпіловська Є.А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. Українська мова. 2008. № 1. С. 24-35.